

Για τη Ρώσικη Επανάσταση: Εγκώμιο στην κατάληψη της εξουσίας

του Γιάννη Μηλιού

1. Κρίνεται η Ρώσικη Επανάσταση από την «κατάληξη» της Σοβιετικής Ένωσης;

Η Ρώσικη Επανάσταση προσφέρεται πάντα για άντληση συμπερασμάτων που αναφέρονται στο παρόν, δηλαδή, σε ό,τι μας αφορά, στη στρατηγική της Αριστεράς αλλά και τη μαρξιστική θεωρία.

Η «κατάληξη» της Επανάστασης υπήρξε βεβαίως «τραγική», και αυτό επέτρεψε να έρθουν στο προσκήνιο απόψεις που υποστηρίζουν ότι η πορεία της Ρωσίας (ή, γενικότερα, κάθε καπιταλιστικής κοινωνίας) μετά την («βίαιη») κατάληψη της εξουσίας ήταν προδιαγεγραμμένη.

Ως «τραγική κατάληξη» εννοώ, αρχικά, τον εκφυλισμό του καθεστώτος που δημιουργήθηκε μετά την Επανάσταση, χοντρικά από τη δεκαετία του 1930 και μετά, οπότε παγιώθηκε μια αυταρχική ταξική κοινωνική δομή, στην οποία διατηρούνταν όλες οι οικονομικές, πολιτικές και ιδεολογικές *θεμελιώσεις μορφές* που χαρακτηρίζουν τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής (εμπόρευμα, επιχείρηση με τις ιεραρχικές δομές της, δίκαιο και «κράτος όλων των πολιτών», κ.ο.κ.). Στη συνέχεια, η πορεία αυτή βρήκε την «ολοκλήρωσή» της στη «μετάβαση» σε έναν δυτικού τύπου καπιταλισμό, μέσα από την ατομική ιδιοποίηση των μέσων παραγωγής από τις ίδιες διευθυντικές-επιχειρηματικές και «κρατικές»-γραφειοκρατικές ομάδες που τα έλεγχαν.

Τα επιχειρήματα όσων θεωρούν ότι η πορεία της Ρωσικής Επανάστασης ήταν λίγο-πολύ προδιαγεγραμμένη μπορούν να συνοψιστούν σε τρεις χοντρικά προσεγγίσεις:

- 1) Η Ρώσικη Επανάσταση απέτυχε διότι η κομμουνιστική στρατηγική της εργατικής δημοκρατίας και εξουσίας (ή «δικτατορίας του προλεταριάτου») είναι αντικειμενικά ανέφικτη.
- 2) Η αποτυχία της Ρωσικής Επανάστασης οφείλεται σε αυτή καθαυτή την κατάληψη της κρατικής εξουσίας (επομένως «Να αλλάξουμε τον κόσμο χωρίς να καταλάβουμε την εξουσία», θα μας προτείνει ο John Holloway).
- 3) Το πρόβλημα έγκειται στον *τρόπο* με τον οποίο έγινε η κατάληψη της εξουσίας από τους μπολσεβίκους, στην «εξ εφόδου» *κατάληψη της εξουσίας*. Συνήθως αντιπροτείνεται μια παραλλαγή της μεταπολεμικής στρατηγικής των φιλοσοβιετικών κομμάτων (βλ. π.χ. το 8^ο Συνέδριο του ΚΚΕ, 1961) του «αργού, σταδιακού και ειρηνικού περάσματος» στον σοσιαλισμό.

Πιστεύω ότι είναι μεθοδολογικά εσφαλμένο να αποτιμήσουμε οποιοδήποτε ιστορικό γεγονός με βάση την τελική έκβασή του. Η μαρξιστική θεωρία (η επιστημονική μελέτη της εξέλιξης των κοινωνιών) έχει δείξει ότι σε κάθε ιστορική συγκυρία διαμορφώνονται αντιτιθέμενες τάσεις εξέλιξης, που αντικατοπτρίζουν σε τελευταία ανάλυση τη δυναμική του εκάστοτε συγκεκριμένου συσχετισμού ταξικών

δυνάμεων. Διαμορφώνονται, δηλαδή, διαφορετικές *ενδεχομενικότητες* της ιστορικής εξέλιξης και όχι κάποια «σιδερένια ιστορική αναγκαιότητα». Η επιστημονική μελέτη της Ιστορίας είναι ακριβώς η ανίχνευση αυτών των ενδεχομενικοτήτων και η κατανόηση των ειδικών συνθηκών και εξελίξεων (συχνά αστάθμητων πριν την εκδήλωσή τους) που επέτρεψαν την τελική επικράτηση της τάσης που επικυρώθηκε ως «ιστορικό γεγονός».

Τα παραπάνω σημαίνουν όχι μόνο ότι η Επανάσταση του 1917 θα μπορούσε να μην είχε επικρατήσει, αλλά και ότι η έκβαση του καθεστώτος που δημιουργήθηκε μετά την Επανάσταση θα μπορούσε ήταν διαφορετική. Επειδή αντικείμενο του παρόντος κειμένου είναι αποκλειστικά η Επανάσταση, κρίνω σκόπιμο να υπενθυμίσω ορισμένα από τα χαρακτηριστικά της ιστορικής συγκυρίας που την κατέστησε δυνατή. Στη βάση αυτή θα ασκήσω κριτική στις απόψεις που απορρίπτουν την προοπτική κατάληψης της πολιτικής εξουσίας (ως προϋπόθεσης για «να αλλάξουμε τον κόσμο»), ή ερμηνεύουν τη Ρωσική Επανάσταση ως κατάληψη της εξουσίας «εξ εφόδου» (με ό,τι υπαινίσσεται αυτή η αντίληψη αναφορικά με τη στρατηγική της Αριστεράς).

2. Η Επανάσταση ως αυτοφυής διαδικασία

Κατά την έκρηξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου η Ρωσία είχε 4 εκατομμύρια τακτικό στρατό. Στις 30.07.1914 η γενική επιστράτευση πολλαπλασίασε το μέγεθος του ρωσικού στρατού, ο οποίος ένα μήνα αργότερα εισέβαλλε στη γερμανική Ανατολική Σιλεσία. Σύντομα όμως η έκβαση του πολέμου αντιστράφηκε. Τον Απρίλιο του 1915 οι Γερμανοί είχαν εισβάλει στη Λιθουανία και τον Αύγουστο του ίδιου έτους είχαν καταλάβει σημαντικές πόλεις της ρωσικής Αυτοκρατορίας όπως η Βαρσοβία και η Βίλνα.

Η γενική αντεπίθεση του ρωσικού στρατού την περίοδο Ιουνίου-Αυγούστου 1916 είχε μηδαμινά εδαφικά αποτελέσματα ενώ προκάλεσε τεράστιες απώλειες ανθρώπινου δυναμικού. Οι νεκροί του Πολέμου φτάνουν τα 2,5 και οι τραυματίες τα 5 εκατομμύρια. Το ηθικό του ρωσικού στρατού καταρρέει. Οι μαζικές διαδηλώσεις στα μετόπισθεν, που σε έκταση και ένταση δεν έχουν προηγούμενο στη ρωσική (και γενικότερα την ευρωπαϊκή) ιστορία αποσταθεροποιούν την τσαρική εξουσία. Την εξέγερση συντονίζουν πλέον τα εργατικά και λαϊκά συμβούλια (σοβιέτ). Ο στρατός, που ως εγγυητής σε τελευταία ανάλυση της αστικής εξουσίας στέλνεται από το μέτωπο για την καταστολή της λαϊκής εξέγερσης, ενώνεται με τις μάζες, ένα τμήμα του ενσωματώνεται στην επαναστατική δυναμική. Το κράτος βρίσκεται υπό κατάρρευση. Η τσαρική κυβέρνηση καταρρέει και τον Φεβρουάριο του 1917 σχηματίζεται η κυβέρνηση Κερένσκι, που προσπαθεί να συγκεράσει τα σοβιέτ με αστικές πολιτικές δυνάμεις υπό την ηγεμονία των τελευταίων. Η νέα ρωσική κυβέρνηση αποφασίζει τη συνέχιση του πολέμου για την «απελευθέρωση» των αυτοκρατορικών εδαφών. Η ρωσική προέλαση συντρίβεται και οι κεντρικές δυνάμεις καταλαμβάνουν ολόκληρη τη Γαλικία (σήμερα περιοχή της Πολωνίας και της Ουκρανίας). Τον Σεπτέμβριο του 1917 οι Γερμανοί βρίσκονται στη Ρίγα.

Η κυβέρνηση Κερένσκι, επιμένοντας στη συνέχιση του πολέμου, διαιωνίζει την κατάσταση ανέχειας, πείνας και κοινωνικού ζόφου στην οποία είχε περιέλθει η χώρα υπό την τσαρική διακυβέρνηση. Το σύνθημα «όλη η εξουσία στα σοβιέτ»

αποκτά πλέον πλειοψηφική υποστήριξη, οι μπολσεβίκοι γίνονται η ηγεμονική πολιτική δύναμη της ιστορικής στιγμής. Η στρατηγική της εργατικής-αγροτικής *εξουσίας*, μια εξουσίας ριζικά διαφορετικής από εκείνη της αστικής τάξης (είτε στην τσαρική είτε στη δημοκρατική της εκδοχή), αποκτά πλέον σάρκα και οστά: Ο στρατός που επιστρέφει από το μέτωπο για να καταστείλει τα σοβιέτ, για μια ακόμα φορά αυτοδιαλύεται και τμήμα του εντάσσεται στη σοβιετική εξουσία που συνυπάρχει με την καταρρέουσα αστική εξουσία. Η κατάληψη των Χειμερινών Ανακτόρων είναι ένα απλό επεισόδιο στην όλη διαδικασία πολιτικής και πολιτειακής ανατροπής.

Η σοσιαλιστική επανάσταση δεν έλαβε χώρα στην περισσότερο αναπτυγμένη καπιταλιστική χώρα, αλλά στη χώρα όπου συγχωνεύθηκαν και οξύνθηκαν με τέτοιο τρόπο οι εσωτερικές και διεθνείς αντιφάσεις σ' όλα τα κοινωνικά επίπεδα, ώστε να καθίσταται αντικειμενικά αναπόφευκτη η ανοιχτή πολιτική έκφραση της βασικής κοινωνικής αντίθεσης κεφαλαίου-εργασίας και η επαναστατική κρίση. Αντίθετα, στη Γερμανία και την Αυστρία η κρίση δεν προχώρησε τόσο πολύ: Ο στρατός δεν κατέρρευσε, παρέμεινε στο ρόλο τού σε τελευταία ανάλυση εγγυητή του κοινωνικού καθεστώτος και κατέστειλε την επανάσταση.

Ενώ η ενιαία επαναστατική διαδικασία βρισκόταν σε εξέλιξη, ο Λένιν θα σημειώσει στα *Γράμματα από μακριά* (Μάρτιος 1917, Λ. Α., 1986, τόμ. 31: 16):

«Αν η επανάσταση νίκησε τόσο γρήγορα και φαινομενικά με την πρώτη επιπόλαια ματιά τόσο ριζικά, αυτό έγινε μονάχα γιατί χάρη σε μια εξαιρετικά πρωτότυπη ιστορική κατάσταση συγχωνεύτηκαν και συγχωνεύτηκαν εξαιρετικά αρμονικά τελείως διαφορετικά ρεύματα, τελείως ετερογενή ταξικά συμφέροντα, διαμετρικά αντίθετες πολιτικές και κοινωνικές τάσεις».

3. Ο «υποκειμενικός παράγοντας»

Στην κατάσταση της «δυναδικής εξουσίας» που είχε διαμορφωθεί στη Ρωσία τον Οκτώβρη του 1917, οι μπολσεβίκοι βρέθηκαν μπροστά σε ένα δίλημμα: Είτε να παρέμβουν υπέρ του να αποκατασταθεί η «τάξη», π.χ. με την επίτευξη ειρήνης μέσω μιας κυβερνητικής αλλαγής στο πλαίσιο του ίδιου κοινωνικού καθεστώτος, είτε να επιδιώξουν την ανατροπή των σχέσεων ταξικής εξουσίας, την εξουσία των εργαζομένων. Με άλλα λόγια, εφόσον η αυτοφυής εξέλιξη της κρίσης είχε δώσει στον «υποκειμενικό παράγοντα» τη μοναδική ιστορική δυνατότητα τού να μπορεί να δράσει αποφασιστικά για την ανατροπή του κοινωνικού καθεστώτος, το δίλημμα ήταν ουσιαστικά το ακόλουθο: «Να αλλάξουμε τον κόσμο ή όχι;»

Η κατάληψη των Χειμερινών Ανακτόρων δεν ήταν «έφοδος» ενός προϋπάρχοντος στρατού, ο οποίος οικοδομήθηκε σε κοινωνικό και πολιτικό κενό. Ήταν η *μοναδική ιστορικά ευκαιρία* που είχε δημιουργήσει η κρίση «να αλλάξει ο κόσμος». Στις επαναστατικές συνθήκες μεταξύ Φεβρουαρίου και Οκτωβρίου οι ηγέτες των μπολσεβίκων και ιδίως ο Λένιν διατύπωσαν ορισμένες από τις πιο πυκνές σελίδες της μαρξιστικής θεωρίας του κράτους και της κοινωνικής επανάστασης:

Προϋπόθεση για την κατάληψη της εξουσίας από τους εργαζομένους είναι η «συντριβή» του καπιταλιστικού κράτους και η δημιουργία ενός νέου τύπου κρατικού θεσμικού πλαισίου, στόχος του οποίου είναι ο σταδιακός μαρasmus αυτού του ίδιου του κράτους και κάθε εξουσίας, *ο κομμουνισμός ως αταξική κοινωνία*: «Η απλή

μεταβίβαση της παλιάς κρατικής μηχανής σε νέα χέρια δεν είναι καθόλου κατάκτηση της εξουσίας: Το προλεταριάτο οφείλει να συντρίψει αυτόν το μηχανισμό και να τον αντικαταστήσει με κάτι εντελώς νέο» (Β. Ι. Λένιν, *Κράτος και επανάσταση*, νέοι στόχοι, 1971: 111).

Η εργατική εξουσία, ο σοσιαλισμός, δεν αποτελεί έτσι «καθεστώς», όπως αυτό που διαμορφώθηκε τελικά στη Σοβιετική Ένωση (όπου, ήδη το 1936, η διευθύνουσα πολιτική ελίτ υποστήριζε ότι επρόκειτο για μια «αταξική κοινωνία»), αλλά επαναστατική φάση μετάβασης από τον καπιταλισμό στον κομμουνισμό: «Θα υπάρξει ένα ξεχωριστό στάδιο ή εποχή μετάβασης από τον καπιταλισμό στον κομμουνισμό» (όπ. π.: 84).

Το γιατί η στρατηγική αυτή κοινωνικής απελευθέρωσης ηττήθηκε «από τα μέσα» αποτελεί ένα διαφορετικό κεφάλαιο της θεωρίας (και της ιστορίας). Καμίας μάχης η έκβαση δεν είναι προδιαγραμμένη. Το σίγουρο είναι όμως ότι οι μπολσεβίκοι αποφάσισαν να δώσουν τη μάχη για την εργατική εξουσία και δημοκρατία, για τον κομμουνισμό και την αταξική κοινωνία. Με την έννοια αυτή η ιστορική τους παρακαταθήκη για την Αριστερά είναι αναντικατάστατη.